

БЪЛГАРСКИ ПРИКАЗНИК, БЛИЗЪК ДО ДЖАНИ РОДАРИ

Димитър Костадинов

A BULGARIAN STORY-WRITER CLOSE TO GIANNI RODARI

Dimitar Kostadinov
E-mail: belbelila@abv.bg

ABSTRACT

Here we narrate about the Bulgarian writer Kouzman Krustev and his fairy work and stage play.

Key words: *fairy-tales, nonsense*

Кузман КРЪСТЕВ (Кузман Петков Живков) е роден в гр. Бургас на 14 февруари 1932 г. Писател и журналист, автор на над 20 куклени пиеси за деца, на разкази и най-вече на приказки. Известен не само в България, но и в чужбина. Публикувал е много разкази и приказки в централния и местен периодичен печат; издал е сборника с разкази “Черният гларус”, книгите с приказки “Мустаците на котарака Моро.”, “Бам – по главата”, “Лъв без опашка” и “Таралежчето Жожо”.

След като завършва юридическото си образование в СУ “Св. Климент Охридски” и работи известно време в бургаския Кабелен завод “Васил Коларов”, през 1971 г. той постъпва на работа в редакцията на в. “Черноморски фронт” (сега “Черноморски фар”) – Бургас. Дълги години завежда отдел “Кореспонденти и писма на читатели”. Той е пръв основател на интересните семинари с кореспондентите на вестника от окръга и областта. Известно време редактира хумористичната страница “Черноморски рак”.

През 1970 г. написва първата си куклена пиеса за деца “Веселушко”. Тя се посреща с възторг от литературоведи и театроведи, от детска и възрастна публика и се играе в почти всички куклени театри в България. В София се играе 6 сезона, в Плевен достига над 300 представления, поставена е в няколко европейски театъра. След това идват пиесите му “Пътешествия с Дядо Мраз”, “Таралежчето Жожо”, “Лъв без опашка”, “Зайкови неволи”, “Веселушко – II част”, “Опасна среща”, “Папагалът Бинбо”, “Патенце от село”... Някои от пиесите му са получавали награди от Министерството на културата, Съюза на българ-

ските писатели, Съюза на артистите в България а също така и други национални и международни награди.

Автор е и на радиопиеси. Една от тях – “Бони и Перо” – е преведена на немски и излъчвана многократно в Германия. Отделни откъси от много негови пиеси са излъчвани многократно по Българската национална телевизия в предаването за подрастващите “Лека нощ, деца”. Учениците от Русия и далечно Мексико изучават негови приказки и пиеси в часовете по литература и в извънкласните дейности. В периода 1991 – 1996 г. заедно с Илия Буржев издават в Бургас националното хумористично списание за деца “Веселушко”.

По случай 75 годишния юбилей на Кузман Кръстев през 2007 г. излиза нов сборник с избрани негови весели приказки (публикувани и непубликувани досега). Този сборник носи заглавието “Къде му е умът на Мечо?”. Издателство на тази книга е “Логос принт” – Бургас. Черно-белите илюстрации към публикуваните 20 приказки и цветната илюстрация на корицата на книгата са от роденият в Бургас и известен в България и извън България самобитен художник и илюстратор Красимир Зинин.

Към книгата на Кръстев има негова цветна снимка, а също така цветна снимка на художника и кратка био-библиографска справка за двамата. Справката за Кръстев е подписана от редактора на книгата Иван Ванков, известен журналист и литературовед, заместник-главен редактор на Националното маринистично списание “Море”, което излиза в Бургас вече 16 години.

Интересно е, че под бележките на Ванков е

отбелязано : “На среща с деца, организирани с любезното съдействие на Общински детски комплекс, Регионална библиотека “Пею Яворов” и Държавен куклен театър – Бургас, всяко дете, което обича да чете приказки, ще получи тази книга като подарък лично от автора.” Дори под заглавната вътрешна корица на книгата с весели приказки в каре е отбелязано: “ПОДАРЪК По случай 75 години от рождението си, в знак на искрено уважение и добросърдечност, подарявам тази книга на с пожелание за здраве, ученолюбие и вяра в доброто! Кузман КРЪСТЕВ:

Ето нещо, което не се е срещало досега в жестовите на съвременните и някогашни български приказници и изобщо творци за деца – цяло едно издание да бъде подарено от автора на подрастващите. Това е необходимо да се запомни завинаги и ще остане в историята на нашата българска литература. Това е правил някога приживе единствено най-големият световен приказник на XX век Джани Родари.

Кузман Кръстев е удостоен със званието “Почетен гражданин на град Бургас”. Но той заслужава много повече – заедно с българското и световно признание на негови приказки и пиеси за деца да получи и голямата награда “Златен пегас” по време на празника на Бургас – Никулден – 6 декември. А да не забравяме, че такава награда не са получили и такива авторитетни все още живи бургаски и български творци като Илия Буржев и Кръстьо Станишев, обвързани както Кузман Кръстев с поставяне на солидната литературна традиция на Бургас в Словесното художествено изкуство.

За да разберем житейската и творческа психология на този писател, заедно със синтезираните и обосновани с основание литературоведски размишленията върху неговото творчество, тук ще поместим и кратък откъс от разговор с него, който ще доизясни същностните негови позиции за приказното и куклено изкуство.

* * *

Най-важното за приказките на Кузман Кръстев е, че те са наситени със ситуационен и диалогичен хумор и сполучлива взаиморъзка между реалното, фантастичното и нон-сенса. Писателят неусетно включва малкия слушател и читател в сюжетността или персонажните приключения. Сполучливо са подбрани имената на одухотворените домаш-

ни и диви животни и птици. Те вълнуват със своята естествена нагласа да общуват със заобикалящия ги свят както само децата умеят това: интересуват се от непознатото край тях и го тълкуват с неподправен хумор, закачка, ирония и самоирония. Точно такава любопитство не дразни, не морализаторства, а напротив – върви към непринудени запознанства и открития. И още – до много видими и невидими реалности от човешкото живеене и до необходими поуки за децата.

Кодиранията в приказките на този невероятен приказник ни водят хем към спонтанни емоционални реакции, хем към размишления с еднопосочни или многопосочни декодирания. В неговите приказни произведения ще открием желанието на малките герои бързо да пораснат. Това желание в повечето случаи е обвързано с непрекъснато любопитство. Защото всички загадки, свързани с природата и човека, непрекъснато “изскачат” пред “малките-големи” същества. А отговорите, колкото и да са “нагнетени” със самочувствие, често са наивни и смешни.

Но като нямат в своето ежедневие с кого да си играят, малките животни (които ни подсещат за малките деца) започват с хитроумни закачки да се забавляват с големите. Понякога се случва да тръгват от по-едри животни хиперболизирани познания спрямо весели и любопитни птичета. Точно доста преувеличените самохвалства за много познания спрямо заобикалящия ги свят водят отделни персонажи до необосновано дразнене и гордо перчене. Нещо характерно и за малките деца от предучилищна и начална училищна възраст. От природното многообразие децата разбират, че е възможно от време на време точно безстрашните да са страхливи, а страхливите да проявят безстрашие. А особено напереният от хвалба, че е безстрашен, е най-страхлив. Но колкото и едно същество да познава себе си, лекомислената вяра води към грешна посока и до неподходящи, до виновни постъпки. Друго е в живота си да си навреме съобразителен – тогава можеш да се притечеш на нуждаещия се от помощ точно когато си необходим. И винаги ще си уверен, че вслушваш ли се в съветите на майка си и изобщо на големите покрай тебе, няма да си изпатиш от лоши неща по житейския си път (“Прасенцето Пони”, “Двете юрдечета”, “Трудни въпроси”, “Мустаците на котарака Моро”, “Горска шега”, “Мишо страшилището”, “Любопитното гларусче”, “Жабчето, което беше на пост”,

“Братчета лисичета”).

Към още синтезирани размишления, разшифровки и изводи ни води този наш съгражданин – доайен при сътворяването на съвременен българско приказно творчество. Всеки в собствения си живот е необходимо да изпълнява определени задължения – най-напред заради себе си, а после и заради другите. Иначе ще получи не само забележка, но и няма да срещне чаканото всекидневно внимание и от най-близките си (“Кой за какво се грижи”). Вниманието към възрастните хора би трябвало да бъде ежедневно нравствено достойнство, ежедневно добруване, а не напълно липсващо действие и състояние за подрастващите (“Невидимите стари хора”).

И неумението на малките градски деца да играят с истински животни, а не с животни-игралки, може да се трансформира не само в умение, но и в истинско приятелство (“Гост от село”). С фантастичното въображение се достига до всякаква невероятна, но и възможна или поне желана от децата житейска случка (“Летящият автомобил”). Прекаленото любопитство и лакомство за чуждоземни неща на наши жители от приказката “Вкусът на аспержите” (в случая на петела Перчо и магарето Спиридон) са справедливо подсетени от котарака Пешо дори с шеговита до подигравателност “измама”, че не всеки стремеж в живота е оправдан. Несъответствието между думите и реалността най-напред води до заблуди и собствена палячовщина, а после до видимата с просто око “гола истина” (“Бръмбарчето Дънди”).

Писателят приказник Кузман Кръстев съумява да съчетае парадоксалното с реално ставащи неща, забавните игрови ситуации с умението за надхитряне, забраната и вироносие на възрастните със спонтанното умение на децата да достигат до справедливи решения (“Змейчето с трите глави”, “Сънят на патето Симо”, “Любопитното старче”, “Кметът със вирнатия нос”, “Чудната лампичка”, “Петелски сладолед”, “Горска шега”, “Братчета юрдечета”...).

Във всяка приказка ще открием умението на този приказен вълшебник да създаде игрови ситуации с активно действено или диалогично персонажно присъствие. И не случайно това му се отдава с лекота. Защото то е пряко свързано и с майсторството му в сътворяването на куклени пиеси – там, където са необходими непрекъснати игрови елементи, съчетани с динамична сюжетност и спонтанни изяви

или обрати в персонажните действия и слова. А пък да създадеш кратки весели приказки с такава насоченост, подобна на куклените пиеси, е повече от сполука. Това е чудотворно майсторство в сътворяването на приказки, подобно на майсторството на Джани Родари и Доналд Бисет. И в куклените си пиеси Кузман Кръстев е истински приказен вълшебник. В повечето случаи драматургичните му персонажи са познати на децата същества от българската и световна флора и фауна. Но познаниците от реално съществуващата природа писателят представя в неочаквани и забавни ситуации, героите от страхливи се превръщат в безстрашни. А властническите им изяви на гордост и безцеремонност са трансформирани в посока на взаимопомощ, грижовно доверие и приятелство. При съмишленническото съчетание на персонажните и авторските думи с режисьорските виждания, чудесните интерпретации на актрисите и актьорите, сценографското и музикално майсторство, цялостното излъчване на постановките дълги години водеха малките деца и техните родители в залите за куклени постановки.

Но и вече дълги години в “уж демократичната ни действителност” най-вече поради “паричния недоимък” малко останалите в България куклени театри не си позволяват да поставят куклени пиеси на български автори. Може би заради това от няколко години насам на този писател му хрумна идеята да започне да трансформира някои свои пиеси в приказки. Така вече той съумя да издаде с привлекателни многоцветни илюстрации две от тях – “Лъв без опашка” и “Таралежчето Жожо”. Дано стори това и с други свои изключително интересни куклени пиеси.

* * *

Тъй като отдавна сме приятели, този разговор ще го водим от “аз” и “ти” позиция, а не от учтивата “ние” и “вие”.

- На 29 април 1991 г. при една наша среща заедно с Асен Босев и Илия Буржев ние бяхме в нашето бургаско училище “Димитър Полянов” (сега “Константин Петканов”). Ти прочете пред ученическата аудитория приказката си “Поети” от книгата “Мустаците на котарака Моро”. Според теб на какво се дължи реагирането на децата с много искрен и спонтанен смях?

- Често съм чел тази приказка пред детска аудитория и тя винаги се посреща с много

спонтанен смях. Това е така, защото в нея има интересни хрумвания и множество каламбури.

- Ако си представиш, че в ръцете ти попадне известната от много приказки “вълшебна пръчица”, какво ще направиш за децата на България и за децата на целия свят? А какво ще поискаш за себе си и за своите близки?

- За децата на България и на целия свят ще искам да бъдат нахранени, облечени, здрави и щастливи. И нещо още много важно – да имат достъп до всички духовни стойности. А за мен и близките ми ще поискам здраве и творчески сполуки.

- Повечето от героите на твоите приказки и пиеси са одухотворени домашни и диви животни, птици, та дори и своеобразни предмети от битието на човека. Дълго ли общуваш с тях във въображението си или те спонтанно те навещават и ти бързо интерпретираш техните взаимоотношения на белия лист?

- Винаги тръгвам от това какво искам да кажа на децата в своето произведение. След това търся персонажите и сюжета. Намеря ли персонажите – а това е трудно, защото те трябва да носят идеята – по-нататък сюжет лесно се прави. Търсенето на персонажи е трудно за мен, защото винаги съм издирвал нови и неповторими в своето сюжетно развитие. Много от приказките в нашата литература вече са изградени като образи. И най-лесно е да вземеш например Кумчо Вълчо, Кума Лиса, Зайо и прочее. Всяко дете знае какво са те. Добре е героите да са непознати за децата от други приказки или поне да са вплетени в непознати сюжетни взаимовръзки. И тогава вече сътворената от мене приказка става по-интересна, по-необичайна.

- Какво ти е мнението за книгата на Джани Родари “Граматика на фантазията”, като имаш предвид, че този автор си я определя лаконично като “въведение към изкуството как да се пишат приказки”?

- Тази книга открих още в първото ѝ издание на български език и тя стана настолна за мен, защото ми помогна по-лесно да си измислям приказан свят. Тя посочва десетки пътища, по които авторът може да стигне до една завършена фантастична история. Чел съм я много пъти. Даже когато си организирам времето, за да пиша приказки (а това става все по-рядко и по-рядко), аз препрочитам “Граматика на фантазията”. Точно тогава

чувствам, че тя ми създава творческа атмосфера. Такава нагласа ми дават и творбите на Джани Родари, и творбите на Доналд Бисет, които са мои учители в писането на съвременни кратки приказки.

- Най-впечатляващи картини от детството ти, от твоите морски летни дни?

- Бях дете на бедни родители. Морето и летните дни съпътстваха само тежките ми дни на недоимъка и мизерията.

- Как се отнасят към твоята творческа дейност семейството и роднините ти?

- Положително. Винаги съм чувствал подкрепата и уважението им.

- На какво в живота си обръщал и продължаваш да обръщаш гръб?

- На завистливите, злорадите и доносниците. Нито един човек с тези качества не може да се похвали, че е мой познат или приятел.

- Можеш ли да препрочиташ своите книги и да гледаш многократно пиесите си?

- Не чета своите отпечатани произведения, но мога да гледам няколко пъти своя пиеса стига да е поставена от различни режисьори и играна от различен актьорски състав. Обаче обичам да препрочитам любимите си автори за възрастни – Мопасан, Хемингуей и Стайнбек.

- Ако се вгледаш дълбоко в себе си, какво ще видиш?

- В себе си виждам неосъществени неща, пропиляно време и свършени ненужни работи. Не че се оплаквам от неудачи. Просто силите ми не са стигнали за всичко онова, което съм мислил да сътворя в художествена литература. А може би не са ми стигнали достатъчно опитност и талант.

- Какво би казал на литературен творец, който ти завижда?

- Да се отърси от завистта си, защото тя ще го тормози.

- Какво повече научи след създаването на много творби за деца?

- След като създадох досегашното си творчество за деца, разбрах, че детето е най-чистосърдечният критик на онова, което си написал. За него куртоазията е непозната. То започва да шуми, когато куклената пиеса не му харесва, и захвърля книгата, щом не е интересна. Децата най-ярко изразяват отношението си при срещите на писателите с тях, съпътствани с литературни четения. Щом започнеш да им четеш нещо вяло, те започват да бърборят и да шумят. Колкото и да се на-

пъваш в такива случаи ти не можеш да привлечеш вниманието им. С достатъчно дългия си опит разбрах и още нещо много важно – детето никога не угодничи и е чудесно със своята непринуденост.

- В кой сезон и при какви условия предпочиташ да твориш?

- Предпочитам есента и зимата. Но вдъхновението не се съобразява със сезоните. Достатъчно е да прочета една хубава книга или да гледам съдържателна пиеса, та да възникне у мен необходимостта да напиша нещо. И винаги съм съжалявал, когато пропусна този момент. Не се ли подчиня на внезапното вдъхновение, то си отива. Чака ме най-много ден-два.

- Кое смяташ за най-голямо постижение в живота си?

- Навика де не избързвам и да обмислям нещата. Винаги когато съм избухвал – а това

е ставало много-много рядко – аз съм съжалявал след това.

- Някога в списание “Илюстрирана политика” за известно време са помествали по една своя афористична мисъл Иван Вазов, Стоян Михайловски, проф. Иван Д. Шишманов и др. Там Елин Пелин е написал: “Ако в България някога се роди гений, то той ще бъде геният на завистта”. Сподели своята афористична мисъл за днешното положение на българската култура в контекста на “социалното време” на България и българина след 10 ноември 1989 г. и толкова години насам?

- В България културата продължава да е гемия с повреден мотор, която се влачи на буксир след кораба на демокрацията.

Представена за печат на 09.10.2007 г.